

موسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی

پایش تحولات تجاری (آخرین وضعیت اقتصاد و تجارت جهان و ایران)

گروه پژوهش‌های بازرگانی خارجی

تهیه کنندگان:
پریسا یعقوبی
فائزه مرادی حقیقی
حسن ثاقب

تیرماه ۱۳۹۹

چکیده

تحولات تجاری ماه های اخیر عمدتاً متأثر از تحولات غالب در حوزه تجارت بین الملل اختصاص به آثار و تبعات شیوع ویروس کرونا داشته است. برخی از آخرین و مهمترین تحولات تجاری به شرح می باشد:

۱- افت تجارت کالایی و خدمات در جهان

- کاهش ۱۳ تا ۳۲ درصدی تجارت کالای طبق برآورد سازمان جهانی تجارت (WTO) تا پایان ۲۰۲۰؛
- پیش بینی کاهش چشمگیر تجارت در بخش های پیچیده تر زنجیره ارزش جهانی؛
- پیش بینی کاهش ۴۷ درصدی تجارت خدمات؛
- لطمه شدید به خدمات حمل و نقل هوایی اروپا، آسیا، اقیانوسیه و آمریکای شمالی؛
- کاهش ۸/۶ درصدی حمل و نقل دریایی در فوریه سال ۲۰۲۰ نسبت به مدت مشابه سال قبل؛
- پیش بینی کاهش ۴۵ درصدی خدمات گردشگری و تشدید آن تا ۷۰ درصد در صورت تداوم شیوع ویروس کرونا.

۲- اختلال در زنجیره های ارزش جهانی بدلیل طولانی شدن فرایند تجارت محصولات واسطه ای

- لطمه به شبکه تولید جهانی بدلیل آسیب هسته های اصلی زنجیره ارزش جهانی (شامل آمریکا، آلمان و چین)؛
- کاهش صادرات محصولات واسطه ای چینی و افت تولید صنعتی کشورهای پیشرو؛
- شوک به زنجیره ارزش جهانی صنعت داروسازی در اثر محدودیت فعالیت شرکت های چینی و هندی.

۳- آخرین تصمیمات در چارچوب توافقات تجاری بین المللی و بین کشوری

- توافق نامه تجاری اتحادیه اروپا با کره جنوبی و ژاپن برای رفع محدودیت های غیرضروری مسافرت و صادرات و توسعه همکاری های دوجانبه برای افزایش تولید و تجارت؛
- تفاهم نامه همکاری چین و کشورهای آفریقایی در پسا کرونا؛
- رفع ممنوعیت صادرات محصولات بهداشتی روسیه در قبال اعضای اتحادیه اقتصادی اوراسیا.

۴- اقدامات کشورها در جهت تسهیل تجارت خدمات

- ایجاد ظرفیت های اضافی شبکه های اینترنت برای ارتباطات از راه دور؛
- تسهیل دسترسی مردم به اینترنت های محلی و داده های تلفن همراه؛
- ارائه آموزش و خدمات درمانی آنلاین؛
- اعمال قوانین ساده تر بر بانکها (مانند شرایط نقدینگی و سرمایه مورد نیاز برای ادامه فعالیت بخش های خدماتی).

۵- توصیه‌های سازمان همکاری اقتصادی و توسعه برای اقدامات کارآمد تجاری حسب تجربه کشورها

- بهینه سازی فرآیندها (مانند کامرون در تسریع مراحل واردات با حداقل سازی فرآیندهای آن؛ هند و کره جنوبی در حذف پردازش قبل از ورود برخی محصولات اساسی؛ ایتالیا و برزیل در راه اندازی مسیر سبز)؛
- روش‌های غیرسختگیرانه (مانند بریتانیا، آلمان و فرانسه در ساده سازی اظهارنامه‌های کالا و پذیرش موقت؛ چین و کلمبیا در به حداقل رساندن الزامات قانونی)؛
- کاهش هزینه (مانند آلمان، فرانسه و انگلیس در انعطاف پذیری در پرداخت بهره و تضمین وام‌های اعتباری؛ کره جنوبی در کاهش تعرفه)؛
- استفاده حداکثری و کامل از فناوری اطلاعات و ارتباطات (مانند هند و بلغارستان در پردازش سریع، کارآمد و متمرکز محموله‌ها).

۶- انقباض تجارت ایران با همراهی تبعات شیوع ویروس کرونا با محدودیت های ناشی از تحریم

- پیش بینی صندوق بین‌المللی پول مبنی بر کاهش ۱۶ میلیارد دلاری تجارت ایران تا پایان سال ۲۰۲۰؛
- کاهش ۳۶ درصد تجارت ایران در بهار ۱۳۹۹ طبق گزارش گمرک کشور؛
- افت ۷۰ درصدی تجارت ایران و ترکیه و کاهش رتبه ترکیه از سوم به پنجم در بین مقاصد صادراتی ایران طی سه ماهه اول سال جاری در اثر محدودیت‌ها عمدتاً ناشی از شیوع ویروس کرونا؛
- جایگزینی روسیه با وارداتی بالغ بر ۴۲۱ میلیون دلار بجای آلمان با وارداتی در حدود ۳۸۶ میلیون دلار در رتبه پنج مبادی وارداتی کشور طی سه ماهه اول سال جاری (۱۳۹۹).

۷- ضرورت ارتقای صادرات محصولات دارویی- بهداشتی مرتبط با کرونا به ۱۵ کشور همسایه

- توان صادراتی ایران به کشورهای همسایه تا قبل از شیوع بیماری کرونا در این محصولات بالغ بر ۴۴۵ میلیون دلار (شامل ۷۶ قلم کالا) برآورد شده بود که در عمل حدود ۳۸۰ میلیون دلار (۸۵ درصد و شامل ۵۰ قلم) از آن محقق گردید؛ طبق این برآورد، ۵۷ میلیون دلار (در کالاهای فعلی و ۲۷ قلم کالای جدید) از ظرفیت های صادراتی بلااستفاده مانده که به تفکیک ۵۲ درصد مربوط به لوازم بهداشتی و آزمایشگاهی، ۳۱ درصد مربوط به دارو و فرآورده‌های دارویی، ۱۲ درصد تجهیزات محافظت شخصی و ۵ درصد تجهیزات پزشکی است. با توجه به افزایش بین ۵ تا ۱۰ برابری تولید داخلی و همچنین تقاضای واردات شرکای تجاری، پیش‌بینی می‌شود رقم واقعی پتانسیل صادراتی بلااستفاده محصولات مرتبط با کرونا چند برابر رقم برآوردی باشد.

۸- بر اساس تجارب جهانی، در شرایط شیوع ویروس کرونا، کاهش قوانین نظارتی و حمایت‌های مالی از مهمترین اقدامات در جهت تسهیل فرایند تجارت و کاهش هزینه‌های تحمیل شده بر فعالین این بخش بوده است.

۹- ضرورت تبادل امتیازات تجاری با کشورهای همسایه (بدنبال برنامه توسعه تجارت سال جاری کشور مبنی بر ارتقای تجارت با ۱۵ کشور همسایه، چین و هند و سوریه و لبنان) بویژه در خصوص رفع محدودیت‌های ناشی از شیوع کرونا در قالب موافقت‌نامه دوجانبه جاری (از جمله با کشورهای پاکستان و ترکیه، روسیه، قزاقستان و افغانستان) و در دست اقدام (با هند).

فهرست مطالب

- ۱- مقدمه ۵
- ۲- افت تجارت کالایی در جهان ۵
- ۳- افت تجارت خدمات در جهان ۶
- ۴- اختلال در زنجیره‌های ارزش جهانی بدلیل طولانی شدن فرایند تجارت محصولات واسطه‌ای ۷
- ۵- آخرین تصمیمات در چارچوب توافقات بین‌المللی و بین‌کشوری ۹
- ۶- اقدامات کشورها در جهت تسهیل تجارت خدمات ۹
- ۷- آخرین تمهیدات تجاری و گمرکی کشورها ۱۰
- ۸- توصیه‌های سازمان همکاری اقتصادی و توسعه برای اقدامات کارآمد تجاری حسب تجربه کشورها ۱۰
- ۹- تحولات تجاری ایران ۱۱
- ۱۰- ظرفیت صادراتی ایران در محصولات دارویی- بهداشتی مرتبط با کرونا ۱۲
- ۱۱- جمع‌بندی ۱۲

۱- مقدمه

بدنبال آرایه شش شماره گزارش پایش تحولات تجاری که عمدتاً با توجه به تحولات غالب در حوزه تجارت بین‌الملل طی ماه‌های اخیر اختصاص به آثار شیوع ویروس کرونا داشته است، شماره هفتم نیز با تمرکز به برخی موضوعات مهم در عرصه تجارت جهان و ایران تهیه شده است. در این شماره به مسائلی مانند افت تجارت کالا و خدمات در جهان، طولانی شدن فرایند تجارت محصولات واسطه‌ای و اختلال در زنجیره های ارزش جهانی، اقدامات کشورها در رفع موانع و ایجاد تسهیل در تجارت، تحولات تجارت ایران و توصیه سازمان‌های بین‌المللی برای اقدامات کارآمد تجاری با توجه به تجارت کشورها پرداخته شده است.

۲- افت در جهان

- کاهش ۱۳ تا ۳۲ درصدی تجارت کالای طبق برآورد سازمان جهانی تجارت (wto) تا پایان ۲۰۲۰؛ براساس گزارش‌های منتشر شده^۱ تجارت آمریکا در سه ماه نخست سال ۲۰۲۰ کاهش یافته است؛ در ماه مارس واردات ۲۱ درصد و صادرات ۲۹ درصد افت داشته است؛ در همین ماه، اتحادیه اروپا در مقایسه با مدت مشابه سال قبل، با کاهش ۱۳ درصدی در صادرات و واردات کالا مواجه شده است. همچنین بر اساس گزارشات موجود، کره جنوبی در ماه مه سال ۲۰۲۰، افت صادرات ۲۰ درصدی و افت واردات ۲۱ درصدی را تجربه کرده است. علاوه بر این، ژاپن نیز در آوریل سال ۲۰۲۰ افت قابل توجهی در صادرات (۲۶ درصد) و در واردات (۲۱ درصد) داشته است.
- پیش‌بینی کاهش چشمگیر تجارت در بخش‌های پیچیده‌تر زنجیره ارزش جهانی: طبق پیش‌بینی سازمان جهانی تجارت، صنایعی مانند خودروسازی و محصولات الکترونیکی که از بخش‌های پیچیده‌تر زنجیره ارزش جهانی محسوب می‌شوند، کاهش بیشتر (تا ۳۲ درصد) را تجربه خواهند کرد. در این خصوص آنکتاد گزارش داد که در ماه آوریل سال ۲۰۲۰ تجارت صنعت خودروسازی کاهش چشمگیر ۴۹ درصدی و صنعت محصولات الکترونیکی کاهش ۳۹ درصدی را در مقایسه با سایر صنایع که پیچیدگی بالایی ندارند مانند صنعت منسوجات و پوشاک کاهش ۶ درصدی و فلزات و سنگ معدن کاهش ۷ درصدی نسبت به مدت مشابه سال قبل تجربه کرده‌اند^۲.

^۱ <https://unstats.un.org/unsd/ccsa/documents/covid19-report-ccsa.pdf>

^۲ https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/ditemisc2020d2_en.pdf

۳- افت تجارت خدمات در جهان

- پیش بینی کاهش ۴۷ درصدی تجارت خدمات

براساس پیش‌بینی سازمان جهانی تجارت، بخش خدمات نیز با شیوع بیماری کرونا کاهش چشمگیری (۴۷ درصد) داشته و آسیب‌پذیری بخش‌های خدمات حمل و نقل و خدمات گردشگری بدلیل تاثیر مستقیم از بیماری بیشتر بوده است؛ با توجه به اهمیت اقتصادی بخش خدمات برای بسیاری از کشورها و مناطق مختلف جهان، کاهش درآمد این بخش، پیامدهای اقتصادی گسترده‌ای را در سطح جهان در پی خواهد داشت.^۱

- لطمه شدید به خدمات حمل و نقل هوایی اروپا، آسیا، اقیانوسیه و آمریکای شمالی

براساس پیش‌بینی سازمان بین‌المللی هواپیمایی، در پی شیوع بیماری کرونا و کاهش تردهای هوایی (کاهش ۷۰ درصدی تردد مسافر و کاهش ۴۳/۷ درصدی حجم باری محموله‌های هوایی) درآمد هواپیمایی در سال ۲۰۲۰ بین ۲۴۴ تا ۴۲۰ میلیارد دلار خواهد بود که نسبت به سال ۲۰۱۹ کاهش ۴۰ درصدی خواهد داشت^۲ و بیشترین میزان کاهش درآمد مربوط به اروپا و سپس آسیا و اقیانوسیه و آمریکای شمالی است.^۳

- کاهش ۸/۶ درصدی حمل و نقل دریایی در فوریه سال ۲۰۲۰ نسبت به مدت مشابه سال قبل

با شروع بیماری کرونا و اقدامات قرنطینه‌ای کشورها حمل و نقل دریایی نیز با مشکلات زیادی مواجه شده است. براساس گزارش بنادر چین، میزان حمل و نقل کشتی‌های باری از ۲۰ ژانویه تا ۱۰ فوریه سال ۲۰۲۰ نسبت به مدت مشابه سال قبل بین ۲۰ تا ۴۰ درصد کاهش و حجم تجارت جهانی با کشتی‌های باری نیز در فوریه سال ۲۰۲۰ نسبت به مدت مشابه سال قبل در حدود ۸/۶ درصد کاهش یافته است.^۴

- راه‌اندازی مسیر سبز در کشورهای عضو اتحادیه اروپا به منظور بهبود خدمات زمینی و ریلی

این بخش خدماتی نیز بر اثر شیوع ویروس کرونا و اتخاذ محدودیت‌های تردد مسافر در مرزهای زمینی از سوی کشورها دچار مشکلاتی شده است. در خصوص حمل و نقل بار مرزها باز بوده ولی با توجه به

1 . https://www.wto.org/english/news_e/news20_e/ddgaw_27may20_e.htm

2 . <https://www.icao.int/wacaf/Pages/default.aspx>

3 . <https://go.updates.iata.org>

4 . <https://intelligence.weforum.org/topics>

کنترل رانندگان و شرایط قرنطینه‌ای آن‌ها در مرزها سرعت خدمات لجستیکی به میزان زیادی کاهش پیدا کرد^۱ و این موضوع باعث شد تا کشورها برای ترخیص و کنترل محموله‌های باری در مرزها در جهت افزایش سرعت خدمات لجستیکی و کاهش صف‌های طولانی حمل بار، تصمیماتی را (مانند راه‌اندازی مسیر سبز در کشورهای اتحادیه اروپا) اتخاذ نمایند^۲.

• **پیش‌بینی کاهش ۴۵ درصدی خدمات گردشگری و تشدید آن تا ۷۰ درصد در صورت تداوم شیوع ویروس کرونا**

بخش گردشگری سهم ۶/۵ درصدی از صادرات جهانی کالاها و خدمات را دارد؛ در پی شیوع ویروس کرونا و اقدامات محدودکننده کشورها در خصوص سفر و پذیرش مسافر منجر به کاهش چشمگیر درآمد این صنعت شد. براساس گزارش سازمان جهانی گردشگری، در سال ۲۰۲۰ حدود ۴۵ درصد گردشگری بین‌المللی کاهش می‌یابد که اگر تا ماه سپتامبر شیوع این بیماری کنترل نشود، کاهش گردشگری بین‌المللی تا ۷۰ درصد نیز قابل انتظار خواهد بود^۳.

۴- اختلال در زنجیره‌های ارزش جهانی بدلیل طولانی شدن فرایند تجارت محصولات واسطه‌ای

شیوع بیماری کرونا و اقدامات محدودکننده کشورها از یک سو و کاهش حمل و نقل هوایی و افزایش شدید هزینه‌های حمل و نقل هوایی از سویی دیگر منجر به آسیب به زنجیره‌های ارزش جهانی و صناعی که متکی به تحویل موقت کالاها و واسطه‌ای با منابع خارجی هستند، شده است. در حال حاضر با کنترل و شرایط قرنطینه‌ای کشورها، زمان تحویل کالاها به تولیدکنندگان تقریباً دو برابر شده است. لذا دولت‌ها با اقداماتی نظیر کاهش قوانین نظارتی و یا حمایت‌های مالی، در تلاش هستند تا اثرات زیانبار این بیماری را کاهش دهند.

• **لطمه به شبکه تولید جهانی بدلیل آسیب هسته‌های اصلی زنجیره ارزش جهانی (شامل آمریکا، آلمان و چین)**

شیوع بیماری کرونا در چین، آمریکا و آلمان به عنوان هسته‌های اصلی زنجیره‌های ارزش جهانی، پیامدهای جدی برای شبکه‌های تولید جهانی ایجاد کرده است و پیش‌بینی می‌شود در صورت عدم کنترل شیوع این بیماری، اثرات آن ممکن است برای سال‌های آتی نیز بر جای بماند. اهمیت چین تا حدی است که این کشور را قلب زنجیره‌های ارزش جهانی برای بسیاری از صنایع می‌نامند. بررسی‌های

^۱ . <https://ec.europa.eu/home-affairs>

^۲ . <https://www.imf.org/en/Topics/imf-and-covid19/Policy-Responses-to-COVID-19>.

^۳ . <http://www.oecd.org/about/Secretary-General/extraordinary-g20-tourism-ministerial-virtual-meeting-april-2020.htm>

آماري حاكي از کاهش ۱۳,۵ درصدی تولید صنعتی در چین طی ژانویه و فوریه سال ۲۰۲۰ در مقایسه با مدت مشابه سال قبل است^۱.

- **کاهش صادرات محصولات واسطه‌ای چینی و افت تولید صنعتی کشورهای پیشرو**
چین به عنوان هاب تولید کالاهای واسطه‌ای جهان شناخته می‌شود؛ کاهش دو درصدی صادرات کالاهای واسطه‌ای چینی، تولید محصولات صنعتی در سطح جهان را تحت تأثیر قرار داد^۲:
 - اتحادیه اروپا: کاهش ۱۵,۵ میلیارد دلاری تولید صنایع ماشین‌آلات، خودرو و محصولات شیمیایی؛
 - آمریکا: کاهش ۵,۸ میلیارد دلاری صنایع ماشین‌آلات، خودرو و ابزار دقیق؛
 - ژاپن: کاهش ۵,۲ میلیارد دلاری صنایع ماشین‌آلات و خودرو؛
 - کره جنوبی: کاهش ۳,۸ میلیارد دلاری صنعت ماشین‌آلات و تجهیزات ارتباطی؛
 - تایوان: کاهش ۲,۶ میلیارد دلاری صنایع تجهیزات ارتباطی و ماشین‌آلات اداری؛
 - ویتنام: کاهش ۲,۳ میلیارد دلاری صنایع تجهیزات ارتباطی.

- **شوک به زنجیره ارزش جهانی صنعت داروسازی در اثر محدودیت فعالیت شرکت‌های چینی و هندی**

محدود شدن فعالیت‌های تولیدی چین در صنعت دارو (بزرگترین تولیدکننده فرآورده‌های دارویی فعال^۳)، شوک بزرگی به زنجیره ارزش جهانی این صنعت وارد کرد. تولید دارو در کشور هند (پیشگام در تولید داروهای ژنریک در سطح جهان و واردکننده ۷۰ درصد از مواد اولیه موردنیاز از چین) به دنبال تعطیلی کارخانه‌های تولید داروی چینی در پی شیوع ویروس کرونا و ایجاد محدودیت‌های صادراتی از سوی این دو کشور (ممنوعیت صادرات مواد اولیه داروی پاراستامول از سوی چین در تاریخ ۱۵ مارس ۲۰۲۰ و ممنوعیت موقت صادرات هیدروکسی کلروکین از سوی هند در تاریخ ۲۵ مارس ۲۰۲۰) کاهش و آسیب جدی به زنجیره ارزش جهانی صنعت دارو وارد شد.

^۱ . <https://www.weforum.org/agenda/2020/04/covid-19-pandemic-disrupts-global-value-chains/>

^۲ . UNCTAD, Global Trade Impact of the Coronavirus (Covid-19) Epidemic, 2020

^۳ . Active Pharmaceutical Ingredients (API)

^۴ . کشور هند مهم‌ترین تولیدکننده داروی پاراستامول (استامینیوفن) در سطح جهان است که پس از شیوع بیماری کرونا داروی مذکور در کنار هیدروکسی کلروکینپس (داروی درمان مالاریا) برای افرادی دارای علائم خفیف این بیماری مورد استفاده قرار می‌گیرد.

۵- آخرین تصمیمات در چارچوب توافقات بین المللی و بین کشوری

- توافق نامه تجاری اتحادیه اروپا با کره جنوبی و ژاپن:

در این راستا رهبران اتحادیه اروپا با همتایان ژاپن در ۲۶ مه ۲۰۲۰ و همچنین با همتایان کره جنوبی در ۳۰ ژوئن ۲۰۲۰ به توافق رسیدند که محدودیت‌های غیرضروری مسافرت و صادرات برای مقابله با بیماری کرونا را لغو کنند و برای افزایش تولید و تجارت در قالب چندجانبه‌گرایی با یکدیگر همکاری کنند.^۳

- تفاهم نامه همکاری چین و کشورهای آفریقایی در پسا کرونا:

در این راستا با توجه به همکاری‌های دو جانبه در مسیر مبارزه با کرونا و پیشبرد روند توسعه پایدار آفریقا، چین و آفریقا در ۱۷ ژوئن ۲۰۲۰ در اجلاس (مجازی) تفاهم نامه همکاری را امضا کردند که در آن چین بدهی وام‌های بدون بهره کشورهای آفریقا را که تا پایان ۲۰۲۰ به موعده بازپرداخت رسیده را لغو کرد و از ساخت منطقه آزاد تجاری در قاره آفریقا حمایت کرده و در جهت تقویت ارتباطات و ساختار زنجیره‌های ارزش صنایع و تامین مواد اولیه بخش سلامت و کشاورزی تلاش می‌کند.^۴

- رفع ممنوعیت صادرات محصولات بهداشتی روسیه در قبال اعضای اتحادیه اقتصادی اوراسیا:

روسیه از ۲۳ آوریل ۲۰۲۰ ممنوعیت صادرات محصولات پزشکی، انواع ماسک و لباس‌های محافظ شخصی برای کشورهای عضو اتحادیه اقتصادی اوراسیا لغو کرد.^۵

۶- اقدامات کشورها در جهت تسهیل تجارت خدمات

در حالی که سیاست‌های مربوط به فاصله‌گذاری اجتماعی، تأثیری گسترده بر بخش‌های خدماتی داشته کشورها نیز با هدف ادامه فعالیت بخش‌های خدماتی اقدامات تسهیل‌کننده مختلفی را اخذ نمودند که برخی از این اقدامات عبارتند از:

- ✓ ایجاد ظرفیت‌های اضافی شبکه‌های اینترنت برای ارتباطات از راه دور؛
- ✓ تسهیل دسترسی مردم به اینترنت‌های محلی و داده‌های تلفن همراه؛
- ✓ ارائه آموزش و خدمات درمانی آنلاین؛

1. <https://www.euractiv.com/section/economy-jobs/news-covid-19/>

2. <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/coronavirus/>

3. <https://www.euractiv.com/section/economy-jobs/news-covid-19/>

4. <https://www.who.int/dg/17-june-2020>

5. <https://www.wilsoncenter.org/article/covid-19-news-and-analysis-russia-and-eurasia>

✓ اعمال قوانین ساده تر بر بانکها (مانند شرایط نقدینگی و سرمایه مورد نیاز برای ادامه فعالیت بخش های خدماتی)

۷- آخرین تمهیدات تجاری و گمرکی کشورها

➤ آرژانتین

- اتخاذ سیاست های ضد دامپینگ جهت کنترل قیمت مواد غذایی
- اتخاذ سیاست های ضد دامپینگ جهت کنترل قیمت لوازم پزشکی و کیفیت آنها
- اتخاذ محدودیت های صادراتی (اخذ مجوز و کاهش سهمیه صادراتی) در مورد تجهیزات پزشکی و تمرکز بر صادرات مواد اولیه پزشکی

➤ مصر

- تمدید ممنوعیت صادرات محصولات استراتژیک مواد غذایی مانند حبوبات به مدت سه ماه؛
- افزایش پرداخت کمک هزینه های حمایتی به صادرکنندگان.

➤ اتیوپی

- کمک به توسعه صادرات از طریق کمک در هزینه های حمل و نقل هوایی برای افزایش کالاهای صادراتی اصلی مانند قهوه و دانه های روغنی؛
- تسهیل فرآیند صادرات و واردات (مانند حمل و نقل ریلی رایگان کالاهای تولیدی بین اتیوپی و جیبوتی)؛
- حذف مالیات از واردات مواد اولیه برای تولید کالاهای اساسی مرتبط با کرونا؛
- حذف تعیین حداقل قیمت توسط بانک مرکزی برای صادرات محصولات باغبانی (مانند گل).

➤ کرواسی

- ورود آزاد کلیه اتباع اتحادیه اروپا و افرادی که دارای اقامت دائم در کشورهای اروپایی هستند از اول ژوئیه سال ۲۰۲۰ به منظور توسعه بخش گردشگری و صنایع وابسته

➤ اندونزی

- ارائه بسته های محرک تجارت به تولیدکنندگان محصولات غذایی و رفع محدودیت واردات و صادرات با هدف کاهش اختلالات جهانی زنجیره تأمین ناشی از ویروس کرونا

۸- توصیه های سازمان همکاری اقتصادی و توسعه برای اقدامات کارآمد تجاری حسب تجربه کشورها

گزارش های آنکتاد نشان می دهد که کشورهای مختلف اقدامات تجاری متفاوتی را در چهار بخش جهت مقابله با شرایط به وجود آمده ناشی از بیماری کرونا اتخاذ کرده اند که عبارتند از^۱:

➤ بهینه سازی فرآیندها

- کامرون: تسریع مراحل واردات با حداقل سازی فرآیندهای آن؛
- هند و کره جنوبی: حذف پردازش قبل از ورود برخی محصولات اساسی؛

¹. https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/dtlinf2020d2_en.pdf

- ایتالیا و برزیل: راه‌اندازی مسیر سبز؛
 - ژاپن و مالدیو: اولویت‌بندی ورود کالاها؛
 - اتیوپی و جیبوتی: حمل و نقل ریلی رایگان جهت مبادله کالاهای تولیدی این دو کشور.
- روش‌های غیرسختگیرانه
- بریتانیا، آلمان و فرانسه: ساده‌سازی اظهارنامه‌های کالا و پذیرش موقت؛
 - چین و کلمبیا: به حداقل رساندن الزامات قانونی؛
 - کره جنوبی و شیلی: انعطاف‌پذیری در بازرسی‌های گمرکی؛
 - روسیه و استرالیا: پذیرش کپی مدارک؛
- کاهش هزینه
- آلمان، فرانسه و بریتانیا: انعطاف‌پذیری در پرداخت بهره و تضمین وام‌های اعتباری؛
 - کره جنوبی: کاهش تعرفه؛
 - کشورهای آ. سه. آن: تقویت همکاری‌های تجاری.
- استفاده حداکثری و کامل از فناوری اطلاعات و ارتباطات
- هند و بلغارستان: پردازش سریع، کارآمد و متمرکز محموله‌ها.

۹- تحولات تجاری ایران

- پیش‌بینی صندوق بین‌المللی پول کاهش ۱۶ میلیارد دلاری تجارت ایران تا پایان سال ۲۰۲۰
- صندوق بین‌المللی پول پیش‌بینی کرده که در پی شیوع ویروس کرونا و بسته شدن مرزها، تجارت ایران همانند سایر کشورها کاهش پیدا می‌کند، به طوری که در پایان سال ۲۰۲۰ به حدود ۷۰ میلیارد دلار (۱۶ میلیارد دلار کاهش نسبت به سال ۲۰۱۹) می‌رسد.^۱
- کاهش ۳۶ درصد تجارت ایران در بهار ۱۳۹۹ طبق گزارش گمرک کشور:
- بر اساس آمار گمرک ایران ارزش تجارت ایران در سه ماهه اول سال ۱۳۹۹ بالغ بر ۱۴ میلیارد دلار بوده که نسبت به مدت مشابه سال قبل ۳۶ درصد کاهش داشته است. ارزش صادرات ایران طی دوره مورد بررسی ۶,۴ میلیارد دلار بوده که نسبت به مدت مشابه سال قبل (۱۱,۳ میلیارد دلار) ۴۴ درصد کاهش و ارزش واردات ایران ۷,۶ میلیارد دلار بوده که نسبت به مدت مشابه سال قبل ۲۷ درصد کاهش یافته است.^۲
- تبعات گسترده شیوع ویروس کرونا بر تجارت ایران و ترکیه

^۱ . <https://www.imf.org/en/Topics/imf-and-covid19>

^۲ . گمرک جمهوری اسلامی ایران

تجارت ایران با ترکیه طی سه ماهه اول سال به میزان ۷۰ درصد کاهش یافت (کاهش ۸۹ درصد صادرات غیرنفتی و ۳۶ درصدی واردات)؛ این شرایط سبب شد که رتبه ترکیه در بین مقاصد صادراتی کشور از سوم (۲/۳ میلیارد دلار و با سهم ۱۹/۷ درصد) به پنجم (۲۵۰ میلیون دلار با سهم ۳/۹ درصد) تنزل یابد.

• جایگزینی روسیه بجای آلمان در رتبه پنج مبادی وارداتی کشور

رشد ۴۳ درصدی واردات از روسیه (بالغ بر ۴۲۱ میلیون دلار) و کاهش ۲۵ درصدی واردات از آلمان (در حدود ۳۸۶ میلیون دلار) سبب جایگزینی روسیه بجای آلمان در رتبه پنجم مبادی عمده وارداتی کشور طی سه ماهه اول سال شد.

۱۰- ظرفیت صادراتی ایران در محصولات دارویی - بهداشتی مرتبط با کرونا

بر اساس گزارش تهیه شده در موسسه مطالعات و پژوهشهای بازرگانی^۱، توان صادراتی ایران به کشورهای همسایه در محصولات دارویی و بهداشتی مرتبط با کرونا معادل ۴۴۵ میلیون دلار (شامل ۷۶ قلم کالا) که حدود ۳۸۰ میلیون دلار (۸۵ درصد و شامل ۵۰ قلم) آن تحقق یافته بود؛ با این حساب متناسب با میزان تولید و صادرات قبل از شیوع ویروس کرونا (سال ۲۰۱۸) و همچنین تقاضای شرکای تجاری، ۵۷ میلیون دلار (در کالاهای فعلی و ۲۷ قلم کالای جدید) بلااستفاده مانده که به تفکیک ۵۲ درصد مربوط به لوازم بهداشتی و آزمایشگاهی، ۳۱ درصد مربوط به دارو و فرآورده‌های دارویی، ۱۲ درصد تجهیزات محافظت شخصی و ۵ درصد تجهیزات پزشکی است. پیش بینی می‌شود با توجه به افزایش بین ۵ تا ۱۰ برابری تولید داخلی و همچنین تقاضای واردات شرکای تجاری، رقم واقعی پتانسیل صادرات محصولات مرتبط با کرونا چند برابر رقم برآوردی باشد.

۱۱- جمع‌بندی

۱. ویروس کرونا نه تنها بر سلامت مردم جهان، بلکه بر تجارت تقریباً همه کشورها اثرگذار بوده است. بر اساس پیش‌بینی سازمان جهانی تجارت در سال ۲۰۲۰ تجارت کالا بین ۱۳ تا ۳۲ درصد و تجارت خدمات در حدود ۴۷ درصد دچار کاهش خواهد شد؛ همچنین این کاهش در محصولات پیچیده زنجیره‌های ارزش جهانی مانند صنعت خودروسازی و محصولات الکترونیکی بیشتر نیز خواهد بود.
۲. شواهد آماری در بخش تجارت کالایی نشان داد که در ماه آوریل سال ۲۰۲۰ تجارت صنعت خودروسازی کاهش چشمگیر ۴۹ درصدی و صنعت محصولات الکترونیکی کاهش ۳۹ درصدی را در مقایسه با سایر صنایع که پیچیدگی

^۱ تجزیه و تحلیل پتانسیل‌های توسعه صادرات فرآورده‌های دارویی و تجهیزات پزشکی مرتبط با کرونا به کشورهای همسایه، مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی، تیر ۱۳۹۹

- بالایی ندارند (مانند صنعت منسوجات و پوشاک با کاهش ۶ درصدی و فلزات و سنگ معدن با کاهش ۷ درصدی نسبت به مدت مشابه سال قبل) تجربه کرده‌اند.
۳. در بخش خدمات نیز خدمات حمل و نقل و گردشگری که به صورت مستقیم از بیماری تأثیر گرفته‌اند کاهش بیشتری نسبت به سایر بخش‌های خدماتی داشته‌اند. به طوری که خدمات حمل و نقل هوایی کاهش ۴۰ درصدی را بیشتر در مناطق اروپا، آسیا، اقیانوسیه و آمریکای شمالی، خدمات حمل و نقل دریایی کاهش ۸/۶ درصدی را در فوریه سال ۲۰۲۰ نسبت به مدت مشابه سال قبل داشته‌اند و آسیبی که به خدمات حمل و نقل زمینی وارد شد سبب گردید تا کشورهای عضو اتحادیه اروپا به منظور بهبود خدمات زمینی و ریلی مسیر سبز را راه‌اندازی نمایند. برای بخش خدمات گردشگری نیز پیش‌بینی شده که دچار کاهش ۴۵ درصدی می‌شود و در صورت تشدید این بیماری و عدم کنترل آن آسیب این بخش به ۷۰ درصد نیز می‌رسد.
۴. شیوع این بیماری با آسیب به زنجیره‌های ارزش جهانی در چین، آمریکا و آلمان به عنوان هسته‌های اصلی زنجیره‌های تولیدی، پیامدهای جدی برای شبکه‌های تولید جهانی نیز ایجاد کرد. بررسی‌های آماری حاکی از کاهش ۱۳,۵ درصدی تولید صنعتی در چین شده و این کاهش تولید سبب کاهش دو درصدی صادرات محصولات واسطه‌ای چین به کشورهای پیشرو و افت تولید محصولات صنعتی آن‌ها شده است.
۵. شواهد آماری نشان داد که اتحادیه اروپا کاهش ۱۵,۵ میلیارد دلاری تولید صنایع ماشین‌آلات، خودرو و محصولات شیمیایی، آمریکا کاهش ۵,۸ میلیارد دلاری صنایع ماشین‌آلات، خودرو و ابزار دقیق و ژاپن کاهش ۵,۲ میلیارد دلاری صنایع ماشین‌آلات و خودرو داشته‌اند. همچنین به دلیل کاهش فعالیت کارخانه‌های داروسازی چینی و هندی و محدودیت‌های صادراتی این دو کشور زنجیره ارزش جهانی صنعت دارو دچار شوک بزرگی شدند.
۶. شیوع این بیماری و کاهش تجارت سبب شد تا کشورها اقدامات تسهیل‌کننده تجارت را از طریق انعقاد تفاهم‌نامه‌های تجاری دنبال کنند. از جمله آنها می‌توان به توافق‌نامه تجاری اتحادیه اروپا با کره جنوبی و ژاپن، تفاهم‌نامه همکاری چین و کشورهای آفریقایی در پسا کرونا و رفع ممنوعیت صادرات محصولات بهداشتی روسیه در قبال اعضای اتحادیه اقتصادی اوراسیا اشاره کرد.
۷. تجارت ایران نیز مانند سایر کشورهای جهان متأثر از شیوع کرونا بوده است؛ بطوری که براساس آمار گمرک تجارت کشور در سه ماهه نخست اول سال ۱۳۹۹ تجارت ایران نسبت به مدت مشابه سال قبل کاهش ۳۶ درصدی داشته و این در شرایطی است که پیش از این صندوق بین‌المللی پول برای ایران پیش‌بینی کرده که تا پایان سال ۲۰۲۰ تجارت ایران نسبت به سال ۲۰۱۹ در حدود ۱۶ میلیارد دلار کاهش خواهد یافت. تحولات ماه‌های اخیر و بسته شدن مرزهای برخی از کشورهای همسایه مانند ترکیه سبب شد تا رتبه این کشور در بین مقاصد صادراتی ایران از سوم (۲/۳ میلیارد دلار و با سهم ۱۹/۷ درصد) به رتبه پنج (۲۵۰ میلیون دلار با سهم ۳/۹ درصد) تنزل یابد. همچنین روسیه بجای آلمان در رتبه پنج مبادی وارداتی کشور باشد.
۸. در پی شیوع ویروس کرونا و افزایش تقاضای جهانی به مرتبط با کرونا دیده شد که بر اساس مطالعه انجام شده توان صادراتی محصولات دارویی- بهداشتی ایران به کشورهای همسایه معادل ۴۴۵ میلیون دلار (شامل ۷۶ قلم کالا) است که حدود ۳۸۰ میلیون دلار (۸۵ درصد و شامل ۵۰ قلم) آن تحقق یافته بود؛ با توجه به تولید و صادرات قبل از شیوع

ویروس کرونا (سال ۲۰۱۸) و همچنین تقاضای شرکای تجاری، ۵۷ میلیون دلار (در کالاهای فعلی و ۲۷ قلم کالای جدید) بلااستفاده مانده است که به تفکیک ۵۲ درصد مربوط به لوازم بهداشتی و آزمایشگاهی، ۳۱ درصد مربوط به دارو و فراورده‌های دارویی، ۱۲ درصد تجهیزات محافظت شخصی و ۵ درصد تجهیزات پزشکی است که با توجه به افزایش بین ۵ تا ۱۰ برابری تولید داخلی و همچنین تقاضای واردات شرکای تجاری، رقم واقعی پتانسیل صادرات محصولات مرتبط با کرونا چند برابر رقم برآوردی باشد.

پیشنهادات و توصیه‌ها

۱. برای کاهش آثار زیانبار شیوع بیماری کرونا بر بخش تجارت کشور توصیه می‌شود تا با اقداماتی نظیر کاهش قوانین نظارتی در جهت تسریع فرایند تجارت و یا حمایت‌های مالی حتی الامکان موانع پیش روی تجارت تسهیل شود تا بدین ترتیب بخشی از هزینه‌های تحمیل شده بر فعالین این حوزه کاسته شود.
۲. تلاش برای تبادل امتیازات تجاری با کشورهای همسایه (که طبق برنامه توسعه تجارت سال جاری کشور مبنی بر ارتقای تجارت با ۱۵ کشور همسایه، چین و هند و سوریه و لبنان) بوزه در خصوص رفع محدودیت های ناشی از شیوع کرونا در قالب موافقت‌نامه دوجانبه جاری (از جمله با کشورهای پاکستان و ترکیه، روسیه، قزاقستان و افغانستان) و در دست اقدام (با هند).

منابع

1. <https://unstats.un.org/unsd/ccsa/documents/covid19-report-ccsa.pdf>
2. https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/ditcmisc2020d2_en.pdf
3. https://www.wto.org/english/news_e/news20_e/ddgaw_27may20_e.htm
4. <https://www.icao.int/wacaf/Pages/default.aspx>
5. <https://go.updates.iata.org>
6. <https://intelligence.weforum.org/topics>
7. <https://ec.europa.eu/home-affairs>
8. <https://www.imf.org/en/Topics/imf-and-covid19/Policy-Responses-to-COVID-19>
9. <http://www.oecd.org/about/Secretary-General/extraordinary-g20-tourism-ministerial-virtual-meeting-april-2020.htm><https://www.weforum.org/agenda/2020/04/covid-19-pandemic-disrupts-global-value-chains/>
10. UNCTAD, Global Trade Impact of the Coronavirus (Covid-19) Epidemic, 2020
11. <https://www.euractiv.com/section/economy-jobs/news-covid-19/>
12. <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/coronavirus/>
13. <https://www.who.int/dg/17-june-2020>
14. <https://www.wilsoncenter.org/article/covid-19-news-and-analysis-russia-and-eurasia>
15. <https://www.imf.org/en/Topics/imf-and-covid19>

۱۶. گمرک جمهوری اسلامی ایران

۱۷. تجزیه و تحلیل پتانسیل‌های توسعه صادرات فرآورده‌های دارویی و تجهیزات پزشکی مرتبط با کرونا به کشورهای همسایه، مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی، تیر ۱۳۹۹